

СУЧАСНІ НАУКОВІ ПАРАДИГМИ В УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ

О.В. Тришук, д. н. із соц. комунікацій

СТАНДАРТНІСТЬ ТА АВТОРСЬКА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ У НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОМУ ТЕКСТІ

Досліджується співвідношення ознак стандартизованості та авторської індивідуальності в доборі основних аспектів змісту першоджерела й мовних засобів для їх оформлення в науково-інформаційному тексті.

Ключові слова: науково-інформаційний текст, стандартизація, авторська індивідуальність.

The ratio of attributes of standartization and author's individuality in selection of the basic aspects of the contents of the primary source and language means for their registration in the scientifically-informative text is investigated.

Keywords: scientifically-informative text, standardization, author's individuality.

Исследуется соотношение признаков стандартизованости и авторской индивидуальности в отборе основных аспектов содержания первоисточника и языковых средств для их оформления в научно-информационном тексте.

Ключевые слова: научно-информационный текст, стандартизация, авторская индивидуальность.

Науково-інформаційними називаються тексти, що містять систематизований виклад суті опублікованих та неопублікованих першоджерел у формі, зручній для швидкого сприймання, і публікуються органами наукової й технічної інформації, а також організаціями, які здійснюють інформаційну діяльність. У цих текстах суб'єкт в основному позбавлений можливості проявляти

себе як носій індивідуального тезаурусу, індивідуальної системи цінностей, поглядів, думок. Основне його завдання – довести до читача дані про найновіші науково-технічні й виробничі досягнення українських та зарубіжних науковців.

Науково-інформаційні тексти будуються згідно з чіткими нормами: текстовими, що регулюють закономірності будови й розгортання їх змістової схеми, і мовними, які регламентують добір мовного матеріалу для наповнення цієї схеми. Перший тип норм, зокрема – природа стереотипізації в структурі власне інформаційних текстів, текстові одиниці, які закріпилися в них і стали загальновідомими, загальноприйнятими й обов'язковими, неодноразово був предметом наукових досліджень [1; 2; 5 тощо], тоді як про індивідуальні вподобання інформатора стосовно використання ним тих чи інших мовних одиниць іноді лише побіжно згадували.

Метою нашого дослідження є дослідити прояви творчої своєрідності в науково-інформаційному тексті, співвіднести ознаки стандартності та авторської індивідуальності в структурі текстів, опублікованих у вітчизняних реферативних журналах.

Норми, вироблені в межах науково-інформаційного стилю, різняться ступенем їх дотримання. Одні з них інформатор може застосовувати на власний розсуд – дотримуватись або ігнорувати, інші є обов'язковими. Аналіз текстів, опублікованих на сторінках РЖ, показав, що найбільш стандартизованою, нормативно усталеною є їх структура. Вона визначається усталеною у світовій практиці впродовж багатьох років традицією, згідно з якою ці тексти представляються трьома основними компонентами: заголовною частиною, довідковим апаратом і власне реферативним текстом. Наприклад:

4. Ч.1694. Теорія і методика журналістської творчості : підруч. / В. Й. Здоровега ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – 2-е вид., переробл. і доповн. – Л. : ПАІС, 2004. – 268 с. – Бібліогр. : С. 257–258. – укр.

Розкрито засади журналістської майстерності, наведено науково-теоретичний аналіз природи літературної творчості журналіста в засобах масової інформації. Описано інформаційний, аналітичний, художньо-публіцистичний методи відображення дійсності в мас-медіа. Розглянуто замітку як найпопулярніший жанр журналістики, а також інтерв'ю як жанр у сучасних мас-медіа.

Шифр НБУВ: ВА655699

Заголовна частина (виділена нами простим підкреслюванням) обов'язково відображає заголовок реферату та бібліографічний опис першоджерела, зокрема – прізвище його автора, назву та місце видання, сторінки, тобто дані, необхідні для ідентифікації та пошуку первинного документа, які встановлює ДСТУ.

Довідковий апарат (підкреслений нами пунктирною лінією) представлено такими елементами: індекс Рубрикатора НБУВ – **4. Ч.1694**; номери сторінок, на яких подаються бібліографічні посилання – Бібліогр.: С. 257–258; мова первинного документа – укр.; шифр зберігання в НБУВ – *Шифр НБУВ: ВА655699*.

Структура текстової частини є менш стереотипною. У ній відображаються основні смислові аспекти первинного твору, причому не всі, а лише ті, що для науково-інформаційного викладу є нормативними. Найчастіше це – тема, предмет, мета роботи, що вказуються лише в тих випадках, коли вони не зрозумілі із заголовка; отримані науково-практичні результати та сфера їхнього застосування; висновки, що часто супроводжуються описаними в першоджерелі рекомендаціями, оцінками, пропозиціями й гіпотезами.

Серед необов'язкових елементів слід виділити широко вживані у вітчизняних РЖ інформаторські конструкції – регулярно використовувані стереотипні мовні утворення *зазначено, що; зауважено; уточнено, що; підкреслено, що; показано, що* тощо, якими деякі інформатори нехтують,

оскільки, услід за Соловйовим [5], вважають їх надлишковими, мотивуючи тим, що вони не несуть необхідного смислового навантаження. Хоч подібні словосполучення й не виконують панівної функції повідомлення, вони зорієнтовані на супутні функції – відображення намірів автора першоджерела і його впливу на читача. Їхнім застосуванням досвідчений інформатор нерідко відмежовується від тих положень першоджерела, з якими не погоджується.

Стереотипизація науково-інформаційного тексту – механізм упорядкування компонентів функціональної системи при його породженні, поєднана зі стабілізацією (можливою економією) енергетичних ресурсів як інформатора, так і читача. Уніфіковані науково-інформаційні документи зменшують витрати, необхідні для висвітлення основної інформації про першоджерело. Водночас вони зручні для безпосереднього сприймання, пришвидшують його й не вимагають від користувачів якихось спеціальних навиків. Підвищенню ефективності швидкого ознайомлення з науково-інформаційними документами, вільного, часом непослідовного, вибіркового їх читання [6] підпорядковується також і графічне оформлення, зокрема активний текстовий набір – курсив, чергування жирного та світлого шрифтів, абзацний відступ власне текстової частини тощо. Це допомагає акцентувати, виділити ті елементи структури, які цікавлять читача передусім. При цьому графічна форма не повинна відволікати читача від змісту. Вона має сприяти тому, щоб текст сприймався швидше й легше.

Якщо перелік смислових аспектів первинного твору, що заслуговують на висвітлення в науково-інформаційному тексті, регламентовано Міждержавним стандартом ГОСТ 7.9-95 і методичними матеріалами, то використання мовних засобів (окрім аспектичних маркерів) для їхнього оформлення строго не окреслено. Висуваються лише основні вимоги, якими повинен керуватися інформатор при їх доборі. Зокрема, це – точність (оптимальний варіант вираження, коли обирається слово чи конструкція, що найбільш адекватно й однозначно відображає смисл і найкраще підходить у цьому конкретному випадку),

стислість (таке мовне вираження думки, в якому немає жодного зайвого складника), ясність (однозначна зрозумілість мовного вираження думки) викладу, узгодженість з лінгвістичними нормами. Тому інформатор має право виявити індивідуальні вподобання в доборі мовних одиниць, щоб використати ту з них, яка, на його думку, є найоптимальнішою в цій мовленнєвій ситуації.

Хоч науково-інформаційні тексти й продукують на основі первинних за відносно стійкими усталеними моделями, там завжди є прояви творчої індивідуальності їх творця, адже створений людиною твір обов'язково має відображати її особистісні риси та досвід. Творчість інформатора полягає передусім у майстерності скорочення первинного тексту, доборі його найінформативніших фрагментів і в навиках їх коротко викладати. Той самий аспект змісту, залежно від особистих смаків, таланту й активного словникового запасу інформатора, може бути переданий різноманітними семантично еквівалентними мовними засобами, може втілюватися в одному або декількох реченнях. При цьому інформатор може використовувати різні мовні засоби поєднання речень, оскільки має право імпровізувати, допускати деяке варіювання мовних форм, не виходячи за межі норм їх функціонування в цьому жанрі. Втім, варіювання обов'язково відбувається під контролем традиції.

Але творчість інформатора не повинна ускладнювати читачеві розуміння науково-інформаційного тексту. Вона є виправданою лише за однієї умови – коли забезпечується швидке, точне та доступне доведення змісту першоджерела до читача. І тому – чим більше мовних формул для відображення основного змісту першоджерела знатиме інформатор, тим легше йому буде працювати над створенням досконалого науково-інформаційного тексту, який буде зрозумілим і корисним для читача. Недостатнє знання інформатором мовних формул або невміння їх застосовувати може призвести до вад в оформленні науково-інформаційних текстів і до смислової неоднозначності, що утруднить їх сприймання читачем.

Творчий підхід до текстотворення в науково-інформаційному дискурсі залежить від багатьох чинників, передусім від способів реконструкції первинного тексту з метою його згортання в короткий вторинний текст. Серед останніх слід виділити:

- цитування – дослівне відтворення найбільш важливих з точки зору інформатора фрагментів первинного тексту. За допомогою такого, на перший погляд, полегшеного способу складання науково-інформаційного тексту насправді доволі важко відобразити зміст першоджерела без істотних утрат важливої інформації, оскільки фрази, вилучені з первинного тексту, іноді за смыслом можуть істотно відрізнятись від ідентифікованих ними текстових фрагментів. Саме у відчутті актуальності тієї чи іншої ознаки первинного тексту, в умінні виявити ті його фрагменти, які відображають основну, цінну для читача інформацію, проявляється майстерність інформатора. Дослівна передача фрагментів першоджерела більше характерна для гуманітарних наук, де часом важко буває адекватно передати думку автора без буквального відтворення його слів. Для складання науково-інформаційного тексту з точних наук зазвичай немає нагальної потреби в репродуктивному використанні мовних конструкцій першоджерела;

- перефразування, що передбачає перебудову композиційної та синтаксичної структури первинного документа. Інформатор може змінювати послідовність викладу, самостійно добирати місткіші засоби й форми подання інформації, що сприяє більшій індивідуалізованості його мови;

- фактографічну інтерпретацію, спрямовану на визначення й усунення тих ключових фрагментів первинного тексту, які є надлишковими, другорядними й неактуальними, з метою наочно виявити цінну й необхідну інформацію й на її основі синтезувати абсолютно новий твір. Інформатор має змогу довести "результативність інтелектуальних зусиль" [4, с. 20] і словесну вправність у відтворенні основного змісту й комунікативних рис первинного твору, проявити вміння

максимально стисло, лаконічно викласти основну інформацію на принципово новому, відмінному від оригіналу рівні з дотриманням ясності щодо суті викладеного, униканням незрозумілих термінів, а в разі потреби – їх розшифруванням. Він передає інформацію в такий спосіб, щоб читач зміг адекватно відтворити її у своїй уяві.

Отже, незважаючи на свою вторинність і жорстко регламентовані правила викладу, науково-інформаційний текст, так само як і первинний, є наслідком мовотворчого процесу, і тому йому притаманні як ознаки стереотипності, так і прояви авторської індивідуальності.

Стандартизація і творчість в науково-інформаційному тексті не лише не виключають, а навпаки, доповнюють одна одну. Стандартизація, сприяючи вдосконаленню роботи інформатора над створенням повноцінного тексту, зрозумілого читачеві, зумовлює відмирання тих мовних варіантів, які найменше сприяють поставленій меті. Водночас, деякі слова й конструкції, не характерні для науково-інформаційного викладу, але які інформатор використовує як, з його точки зору, найбільш оптимальні, приживаються, а з часом, змінюючи свій статус, перетворюються тут в узаконене нормативне мовне явище.

1. Блюменау Д.И. Проблемы свертывания научной информации / Д. И. Блюменау. — Л. : Наука : Ленингр. отд-ние, 1982. — 166 с.

2. Гречихин А.А. Жанры информационной литературы: Обзор. Реферат / А.А. Гречихин, И. Г. Здоров, В. И. Соловьев. — М. : Книга, 1983. — 319 с.

3. Зайченко Н.Я. Український реферативний журнал (методологічні та практичні засади розробки і створення) / Н. Я. Зайченко, М. Б. Сорока // Бібліографічний вісник. — 1999. — № 1. — С. 10—12.

4. Зелінська Н. В. Сучасний науковий дискурс: парадокси розвитку / Н. В. Зелінська // Вісник Київського Міжнародного університету. — 2004. — Вип. 3. — С. 13—25.

5. Соловьев В.И. Составление и редактирование рефератов : Вопросы теории и практики / В. И. Соловьев // Жанры информационной литературы. Обзор. Реферат / Гречихин А. А., Здоров И. Г., Соловьев В. И. — М. : Книга, 1983. — С. 199—320.

6. Шевченко В.Е. Вимоги до оформлення наукових і науково-популярних видань / В.Е. Шевченко // Вісник : Збірник наукових статей Київського міжнародного університету. Журналістика. Медіалінгвістика. Кіномистецтво. — Вип. 2. — К. : КиМУ, 2003. — С. 81—114.

Наєнко Г.М., к.філол.н., докт.

НАУКОВА МЕТАМОВА "СИНОПСИСУ": КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ

У статті розглянуто способи вираження окремих метатекстових елементів "Синопису" 1680 р., а саме субтекстів методологічного, адресації, оцінки, маркерів інтертекстуальності. Реконструкція комунікативної стратегії дозволяє запропонувати інтерпретацію тексту як науково-інформативного.

Ключові слова: метатекст, субтекст, комунікативна стратегія, "Синопис".

The article describes ways of expressing individual metatextual elements of "Synopsis" 1680, namely the subtexts of methodological, addressing, assessment, markers of intertextuality. Reconstruction of communicative strategy allows to propose interpretation of the text as scientific-informative.

Key words: metatext, subtext, communicative strategy, "Synopsis".

В статье рассмотрены способы выражения отдельных метатекстовых элементов "Синописа" 1680 г., а именно субтекстов методологического, адресации, оценки, маркеров